

INSTYTUCJE PRAWA ROLNEGO

redakcja naukowa Małgorzata Korzycka

Elżbieta Klat-Górska, Małgorzata Korzycka, Elżbieta Kremer
Paweł Księżak, Aneta Suchoń, Paweł Wojciechowski

ZAGADNIENIA PRAWNE

INSTYTUCJE PRAWA ROLNEGO

redakcja naukowa Małgorzata Korzycka

Elżbieta Klat-Górska, Małgorzata Korzycka, Elżbieta Kremer
Paweł Księżak, Aneta Suchoń, Paweł Wojciechowski

ZAGADNIENIA PRAWNE

Zamów książkę w księgarni internetowej

proinfo.pl
księgarnia internetowa

Stan prawny na 1 stycznia 2019 r.

Recenzent

Dr hab. Dorota Łobos-Kotowska, prof. Uniwersytetu Śląskiego

Projekt okładek serii

Wojtek Kwiecień-Janikowski, Przemek Dębowski

Wydawca

Agata Jędrasik

Redaktor prowadzący

Joanna Otówek

Opracowanie redakcyjne i łamanie

Violet Design Wioletta Kowalska

Poszczególne rozdziały opracowali:

Elżbieta Klat-Górska – rozdz. II pkt 3–5; rozdz. XIII

Małgorzata Korzycka – rozdz. I; II pkt 1, 2; rozdz. IV pkt 1–3; rozdz. XVII

Elżbieta Kremer – rozdz. V; rozdz. IX; XIV; XV; XVI

Paweł Księżak – rozdz. VII; VIII

Aneta Suchoń – rozdz. X; XI; XII

Paweł Wojciechowski – rozdz. III; IV pkt 4, 5; rozdz. VI

Ta książka jest wspólnym dziełem twórcy i wydawcy. Prosimy, byś przestrzegał przysługujących im praw. Książkę możesz udostępnić osobom bliskim lub osobiście znanym, ale nie publikuj jej w internecie. Jeśli cytujesz fragmenty, nie zmieniaj ich treści i koniecznie zaznacz, czyje to dzieło. A jeśli musisz skopiować część, rób to jedynie na użytek osobisty.

prawolubni

SZANUJMY PRAWO I WŁASNOŚĆ
Więcej na www.legalnakultura.pl
POLSKA IZBA KSIĄŻKI

© Copyright by

Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o., 2019

ISBN 978-83-8160-302-7

Dział Praw Autorskich

01-208 Warszawa, ul. Przyokopowa 33

tel. 22 535 82 19

e-mail: ksiazki@wolterskluwer.pl

www.wolterskluwer.pl

księgarnia internetowa www.profinfo.pl

SPIS TREŚCI

WYKAZ SKRÓTÓW	13
PRZEDMOWA	21
ROZDZIAŁ I	
USTRÓJ ROLNY PAŃSTWA POLSKIEGO	23
ROZDZIAŁ II	
PRAWO WŁASNOŚCI ROLNICZEJ	44
1. Wyodrębnienie własności rolniczej jako kategorii prawnej w koncepcjach Andrzeja Stelmachowskiego i Waleriana Pañki. Wybrane problemy dyskusji w doktrynie prawa rolnego	44
2. Cechy szczególne ochrony własności rolniczej	54
3. Zniesienie współwłasności gospodarstwa rolnego	59
3.1. Gospodarstwo rolne jako przedmiot zniesienia współwłasności w częściach ułamkowych	60
3.2. Tryby i sposoby (formy) zniesienia współwłasności gospodarstwa rolnego	64
3.3. Tryb umowny zniesienia współwłasności gospodarstwa rolnego	67
3.4. Sądowy tryb zniesienia współwłasności gospodarstwa rolnego	69
3.4.1. Ogólna charakterystyka postępowania przed sądem	69
3.4.2. Wzajemne rozliczenia między współwłaścicielami gospodarstwa rolnego	74
3.4.3. Podział gospodarstwa rolnego w naturze	76
3.4.4. Przyznanie gospodarstwa rolnego współwłaścicielowi	83
3.4.5. Orzeczenie o obowiązku wydania gospodarstwa rolnego	85
3.4.6. Dopłaty oraz spłaty	85
3.4.7. Sprzedaż gospodarstwa rolnego stosownie do przepisów Kodeksu postępowania cywilnego (tzw. podział cywilny)	90
3.4.8. Uprawnienie współwłaściciela do dalszego mieszkania	91
4. Nabycie prawa własności przez użytkownika wieczystego nieruchomości rolnej	92
4.1. Ogólna charakterystyka prawa użytkowania wieczystego	92
4.2. Pierwszeństwo w nabyciu przysługujące użytkownikowi wieczystemu	95
4.2.1. Nabycie nieruchomości z Zasobu Własności Rolnej Skarbu Państwa	96
4.2.2. Rozłożenie ceny na raty w umowie sprzedaży	98
4.2.3. Tryb oraz przesłanki odroczenia, rozłożenia na raty lub umorzenia należności z tytułu ceny określonej w umowie	99

4.2.4. Podstawowe konsekwencje realizacji pierwszeństwa w drodze umowy	100
4.2.5. Nabycie prawa własności nieruchomości rolnej od Skarbu Państwa albo jednostki samorządu terytorialnego (na podstawie art. 32 u.g.n.)	101
4.3. Nabycie <i>ex lege</i> prawa własności nieruchomości rolnej przez użytkownika wieczystego	102
4.4. Nabycie przez użytkownika wieczystego prawa własności w drodze decyzji administracyjnej	104
4.4.1. Podstawy prawne oraz rodzaje przesłanek przekształcenia	104
4.4.2. Administracyjny tryb załatwiania sprawy przekształcenia	107
4.4.3. Zamknięty katalog organów administracji publicznej uprawnionych do wydawania decyzji o przekształceniu	108
4.4.4. Chwila nabycia prawa własności oraz podstawa obciążenia tego prawa (w szczególności hipoteką)	109
4.4.5. Opłata z tytułu przekształcenia oraz przesłanki udzielenia bonifikat	110
4.4.6. Obowiązek zwrotu bonifikaty udzielonej w związku z przekształceniem	113
5. Wykonywanie własności w ramach wspólnoty gruntowej	114
5.1. Podstawy prawne statusu wspólnot gruntowych oraz celowość regulacji ustawowej ...	115
5.2. Wspólnota gruntowa jako rodzaj wspólności majątkowej	118
5.3. Określenie gruntów należących do wspólnoty gruntowej	122
5.4. Podział wspólnoty gruntowej – wyjątek od zasady jej niepodzielności	123
5.5. Uchylenie regulacji zakazującej prowadzenia ksiąg wieczystych dla gruntów wspólnoty gruntowej	124
5.6. Tryb ustalania nieruchomości stanowiących wspólnotę gruntową	125
5.7. Ujawnienie zmiany w obszarze wspólnoty gruntowej i w wykazie osób uprawnionych we wspólnocie gruntowej	128
5.8. Ograniczenie w czasie dopuszczalności wzruszenia decyzji administracyjnych	129
5.9. Nieodpłatne nabycie prawa własności nieruchomości przez gminę albo przez Skarb Państwa	129
5.10. Zasiedzenie nieruchomości wchodzącej w skład wspólnoty gruntowej	131
5.11. Zasady zagospodarowania wspólnot gruntowych	132
5.12. Spółka do sprawowania zarządu nad wspólnotą i do właściwego zagospodarowania jej gruntów	133
5.13. Tryb przymusowego ściągnięcia nieuiszczonych w terminie opłat	137
5.14. Nadzór nad działalnością spółki	137
5.15. Powództwo o uchylenie uchwały spółki	139
5.16. Przekształcanie wspólnot gruntowych we współwłasność w częściach ułamkowych ...	140
5.17. Zasady określania udziałów uprawnionych we wspólnocie gruntowej	141
5.18. Postaci realizacji uprawnienia do udziału we wspólnocie gruntowej	141
5.19. Nabycie części nieruchomości stanowiącej składnik wspólnoty gruntowej w sytuacjach szczególnych	144
5.20. Oświadczenie o zrzeczeniu się na rzecz Skarbu Państwa uprawnień do udziału we wspólnocie w zakresie obejmującym lasy, grunty leśne i nieużytki	145

ROZDZIAŁ III

POJĘCIE NIERUCHOMOŚCI ROLNEJ	146
1. Pojęcie nieruchomości w systemie prawa polskiego	148
2. Geneza pojęcia nieruchomości rolnej w prawie polskim	152

3. Legalna definicja nieruchomości rolnej	156
3.1. Definicja nieruchomości rolnej w Kodeksie cywilnym	156
3.2. Definicja w ustawie o kształtowaniu ustroju rolnego	164
4. Nieruchomość a działka	170
5. Nieruchomość rolna a użytek rolny	171
6. Nieruchomość rolna a grunt rolny	172

ROZDZIAŁ IV

POJĘCIE GOSPODARSTWA ROLNEGO I GOSPODARSTWA RODZINNEGO .....

1. Gospodarstwo rolne w prawie okresu międzywojennego	175
2. Gospodarstwo rolne w prawie polskim w okresie po II wojnie światowej; rozwoj prawa i kontekst naukowo-polityczny	182
3. Okres transformacji ustrojowej i wprowadzenie terminu „gospodarstwo rodzinne” do Konstytucji RP	194
4. Współczesne definicje gospodarstwa rolnego w prawie polskim i prawie Unii Europejskiej	198
4.1. Definicja gospodarstwa rolnego w Kodeksie cywilnym	198
4.2. Definicja gospodarstwa rolnego w ustawie o kształtowaniu ustroju rolnego	208
4.3. Definicja gospodarstwa rolnego w uregulowaniach dotyczących systemów wsparcia bezpośredniego	209
4.4. Gospodarstwo rolne w przepisach o ubezpieczeniach społecznych	214
4.5. Gospodarstwo rolne w przepisach podatkowych	216
4.6. Relacja definicji gospodarstwa rolnego do koncepcji przedsiębiorstwa rolnego	219
5. Gospodarstwo rodzinne w ustawie o kształtowaniu ustroju rolnego	221

ROZDZIAŁ V

ODPOWIEDZIALNOŚĆ ZA ZOBOWIĄZANIA ZWIĄZANE Z PROWADZENIEM

GOSPODARSTWA ROLNEGO .....

1. Odpowiedzialność za zobowiązania o charakterze cywilnoprawnym	228
1.1. Zasada ustawowego przystąpienia do długu przez nabywcę gospodarstwa rolnego	229
1.2. Pojęcie gospodarstwa rolnego	230
1.3. Pojęcie nabycia gospodarstwa rolnego	230
1.4. Zobowiązania związane z prowadzeniem gospodarstwa rolnego	232
1.4.1. Zobowiązania związane z prowadzeniem gospodarstwa rolnego powstałe z tytułu czynów niedozwolonych	233
1.4.2. Zobowiązania związane z prowadzeniem gospodarstwa rolnego powstałe z tytułu bezpodstawnego wzbogacenia	235
1.5. Przykładowe wyłączenia zasady ustawowego przystąpienia do długu	236
1.5.1. Zobowiązania wynikające z umowy kontraktacji	236
1.5.2. Zobowiązania z tytułu umowy o pracę	240
1.5.3. Zobowiązania wynikające z umowy dożywocia	242
1.6. Zakres odpowiedzialności nabywcy gospodarstwa rolnego za zobowiązania zbywcy związane z prowadzeniem gospodarstwa rolnego	243
2. Odpowiedzialność za zobowiązania publicznoprawne	246
2.1. Odpowiedzialność członka rodziny podatnika	246
2.2. Odpowiedzialność nabywcy mienia	247
2.3. Odpowiedzialność dzierżawcy, użytkownika	250

ROZDZIAŁ VI

POJĘCIE ROLNIKA	253
1. Geneza pojęcia rolnika i rolnika indywidualnego w prawie polskim	256
2. Podstawa konstytucyjna dla użycia pojęcia rolnika	263
3. Legalne definicje pojęcia rolnika i rolnika indywidualnego	265
3.1. Znaczenie definicji legalnej	265
3.2. Definicje legalne pojęcia rolnika	266
3.2.1. Definicja rolnika w regulacji z zakresu ubezpieczenia społecznego rolników	266
3.2.2. Legalna definicja rolnika w prawie unijnym	275
3.3. Definicja legalna pojęcia rolnika indywidualnego	284
4. Kryteria wyodrębnienia pojęcia rolnika i rolnika indywidualnego – uwagi podsumowujące	296
5. Status prawny rolnika indywidualnego	308
5.1. Rolnik w obrocie nieruchomościami	309
5.2. Rolnik w obrocie produktami rolnymi	309
5.3. Rolnik a podatki i ubezpieczenia społeczne	313
5.4. Rolnik jako beneficjent środków z funduszy unijnych	315
5.5. Rolnik a prawa własności intelektualnej	315
5.6. Rolnik jako przedsiębiorca	316

ROZDZIAŁ VII

ZASÓB WŁASNOŚCI ROLNEJ SKARBU PAŃSTWA	318
1. Pojęcie i znaczenie Zasobu Własności Rolnej Skarbu Państwa	318
2. Zasady gospodarowania Zasobem	319
3. Sprzedaż nieruchomości wchodzących w skład Zasobu	322
4. Dzierżawa nieruchomości wchodzących w skład Zasobu	327
5. Pozostałe formy zagospodarowania nieruchomości wchodzących w skład Zasobu	331

ROZDZIAŁ VIII

UMOWY SŁUŻĄCE WYMIANIE POKOLEŃ W ROLNICTWIE	335
1. Ogólna charakterystyka prawnych form zmian pokoleniowych w rolnictwie	335
2. Darowizna	337
3. Dożywocie	342
4. Umowa z następcą	345

ROZDZIAŁ IX

DZIEDZICZENIE GOSPODARSTW ROLNYCH	351
1. Zakres stosowania przepisów szczególnych dotyczących dziedziczenia gospodarstw rolnych	353
2. Dziedziczenie ustawowe	355
3. Dziedziczenie testamentowe	358
4. Zapis i zapis windykacyjny	358
5. Dział spadku	359
6. Odpowiedzialność spadkobiercy za długi związane z prowadzeniem gospodarstwa rolnego	361
7. Wpływ ustawy o kształtowaniu ustroju rolnego na dziedziczenie gospodarstwa rolnego i nieruchomości rolnej	363

ROZDZIAŁ X

DZIERŻAWA NIERUCHOMOŚCI ROLNYCH	373
1. Ewolucja i kształtowanie się przepisów dotyczących dzierżawy	373
2. Regulacje prawne dotyczące dzierżawy gruntów rolnych	378
2.1. Przedmiot dzierżawy	379
2.2. Strony umowy dzierżawy	379
2.3. Podstawowe prawa i obowiązki stron umowy dzierżawy	380
2.4. Tryb i forma zawarcia umowy dzierżawy gruntów rolnych	383
3. Czas trwania i przedłużenie czasu trwania dzierżawy gruntów rolnych	384
4. Określenie, obniżenie i podwyższenie czynszu dzierżawnego	386
5. Ochrona posiadania dzierżawionych gruntów rolnych	389
6. Dzierżawa gruntów rolnych a ustawa o kształtowaniu ustroju rolnego	390
7. Prawo pierwokupu i pierwszeństwa nabycia dzierżawionych nieruchomości rolnych	391
8. Wypowiedzenie umowy dzierżawy	393
9. Zakończenie umowy dzierżawy	394
10. Płatności unijne a dzierżawa	395
11. Bezczyńszowe użytkowanie	396
12. Przyszłość dzierżawy nieruchomości rolnych i wnioski <i>de lege ferenda</i>	396

ROZDZIAŁ XI

UMOWA KONTRAKTACJI I UMOWY POKREWNE	399
1. Geneza	400
2. Regulacje prawne	401
3. Cechy umowy kontraktacji	402
4. Strony umowy kontraktacji	403
4.1. Producent rolny	403
4.2. Kontraktujący	404
5. Przedmiot umowy kontraktacji	405
6. Zapłata za produkty rolne	406
7. Czas trwania, forma oraz treść umowy kontraktacji	406
8. Elementy umowy kontraktacji	408
9. Świadczenia dodatkowe – przykłady	411
10. Nadzór i kontrola	413
11. Miejsce dostarczenia produktów rolnych	414
12. Wpływ warunków atmosferycznych na przedmiot kontraktacji	414
13. Przedawnienie roszczeń	418
14. Rękojmia za wady fizyczne i prawne przedmiotu kontraktacji	418
15. Umowa kontraktacji i umowy pokrewne a ustawa o przeciwdziałaniu nieuczciwemu wykorzystywaniu przewagi kontraktowej	420

ROZDZIAŁ XII

ZRZESZANIE SIĘ PRODUCENTÓW ROLNYCH	423
1. Grupy producentów rolnych	425
2. Organizacje producentów rolnych	433
3. Spółdzielczość rolnicza	435
4. Spółdzielnie rolników	442

ROZDZIAŁ XIII

REGULACJE PRAWNE OBSZARU WIEJSKIEGO	446
1. Zasadnicze rodzaje definicji obszaru wiejskiego	446
2. Podstawowe funkcje obszarów wiejskich	448
3. Ustrojowo-administracyjny podział terytorialny kraju jako wyznacznik obszaru wiejskiego	449
4. Obszar wiejski jako typ obszaru funkcjonalnego	451
5. Źródła norm prawnych	453
6. Normatywne ujęcie zabudowy zagrodowej	455
7. Grunty objęte zabudową zagrodową w ramach istniejącej działki siedliskowej według ewidencji gruntów i budynków	457
8. Ochrona gruntów rolnych w obszarach wiejskich	460
9. Planowanie miejscowe jako instytucja kształtowania zagospodarowania przestrzennego obszarów wiejskich	464
10. Prognoza oddziaływania na środowisko	467
11. Określenie sposobów zagospodarowania i warunków zabudowy obszaru wiejskiego w przypadku braku miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego	468
12. Zapewnienie ochrony uzasadnionych interesów osób trzecich w wypadku ustalania warunków inwestowania	474
13. Scalenie gruntów rolnych jako instytucja kształtowania struktury obszarów wiejskich	475
13.1. Cel scalenia gruntów	475
13.2. Zasada równej wartości szacunkowej	476
13.3. Znaczenie decyzji scaleniowej	478

ROZDZIAŁ XIV

PODATKI W ROLNICTWIE	479
1. Podatek rolny	482
1.1. Przedmiot opodatkowania	482
1.2. Pojęcie gospodarstwa rolnego dla potrzeb podatku rolnego	485
1.3. Podatnicy podatku rolnego	486
1.4. Zasady ustalania podatku rolnego	487
2. Podatek leśny	489
3. Podatek od nieruchomości	490
4. Podatek dochodowy	491
5. Podatek od towarów i usług (VAT)	494
6. Podatek od czynności cywilnoprawnych	497
7. Podatek od spadków i darowizn	500

ROZDZIAŁ XV

UBEZPIECZENIA SPOŁECZNE ROLNIKÓW	503
1. Organizacja ubezpieczenia społecznego rolników	504
1.1. Kasa Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego	504
1.2. Rada Ubezpieczenia Społecznego Rolników	505
1.3. Fundusze	505
1.3.1. Fundusz Składkowy Ubezpieczenia Społecznego Rolników	505
1.3.2. Inne fundusze	506
2. Rodzaje ubezpieczeń	508

3. Ubezpieczenie wypadkowe, chorobowe i macierzyńskie	508
3.1. Zakres podmiotowy ubezpieczenia	508
3.2. Zakres ochrony ubezpieczeniowej	510
3.3. Świadczenia ubezpieczeniowe	511
4. Ubezpieczenie emerytalno-rentowe	512
4.1. Zakres podmiotowy	512
4.2. Świadczenia z ubezpieczenia emerytalno-rentowego	514
4.3. Zasady ustalania wysokości świadczenia emerytalnego lub renty rolniczej	517
5. Zasady ustalania składek z tytułu ubezpieczenia społecznego rolników	521

ROZDZIAŁ XVI

UBEZPIECZENIA MAJĄTKOWE W ROLNICTWIE	525
1. Ubezpieczenia majątkowe w rolnictwie	527
1.1. Uwagi ogólne	527
1.2. Ubezpieczenie odpowiedzialności cywilnej rolników z tytułu posiadania gospodarstwa rolnego	528
1.3. Ubezpieczenie budynków wchodzących w skład gospodarstwa rolnego od ognia i innych zdarzeń losowych	534
2. Ubezpieczenie produkcji rolnej	535
2.1. Uwagi ogólne	535
2.2. Obowiązkowe ubezpieczenie upraw	537
2.3. Dopłaty do składek z tytułu zawarcia umów ubezpieczenia	540
3. Inne instrumenty prawne zarządzania ryzykiem produkcyjnym	541

ROZDZIAŁ XVII

WŁASNOŚĆ INTELEKTUALNA W OBSZARZE ROLNICTWA I ŻYWNOŚCI	546
1. Ochrona prawna odmian roślin	548
1.1. Model <i>sui generis</i> w konwencji UPOV	551
1.2. Przesłanki przyznania wyłącznego prawa hodowcy	552
1.3. Regulacja ochrony prawnej odmian roślin w Unii Europejskiej	555
2. Wynalazek biotechnologiczny w obszarze rolnictwa i żywności	556
3. Ochrona regionalnych produktów rolnych i środków spożywczych	563
3.1. Uwagi wstępne	563
3.2. Cele regulacji	564
3.3. Rodzaje chronionych oznaczeń	565
3.4. Forma oznaczenia	567
3.5. Katalog produktów podlegających rejestracji	568
4. Funkcje systemu ochrony	569
4.1. Funkcja informacyjna	569
4.2. Funkcja odróżniająca	569
4.3. Funkcja reklamowa	570
4.4. Funkcja gwarancyjna	570
5. Określenia jakościowe stosowane fakultatywnie	570
6. Ograniczenia podmiotowe po stronie wnioskodawców	571
7. Specyfikacja produktu	571
7.1. Jawność	572
7.2. Opis produktu i jego związek z obszarem geograficznym	572
7.3. Związek produktu z regionem	573

---

8. Negatywne przesłanki udzielenia ochrony	573
8.1. Nazwy rodzajowe – degeneracja oznaczenia	573
8.2. Nazwy homonimiczne	574
8.3. Relacja ze znakiem towarowym	574
8.4. Nieuczciwa konkurencja i naruszenie prawa	575
9. Procedura rejestracyjna	575
10. Kontrola zgodności produktów ze specyfikacją	577
BIBLIOGRAFIA	579
O AUTORACH	603

WYKAZ SKRÓTÓW

Akty prawne

- dekret PKWN** – dekret Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego z 6.09.1944 r. o przeprowadzeniu reformy rolnej (Dz.U. Nr 4, poz. 17 ze zm.)
- dyrektywa 72/159/EWG** – dyrektywa Rady 72/159/EWG z 17.04.1972 r. w sprawie modernizacji gospodarstw rolnych (Dz.Urz. WE L 96, s. 1)
- dyrektywa 98/44/WE** – dyrektywa 98/44/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z 6.07.1998 r. o ochronie prawnej wynalazków biotechnologicznych (Dz.Urz. WE L 213, s. 13)
- k.c.** – ustawa z 23.04.1964 r. – Kodeks cywilny (Dz.U. z 2018 r. poz. 1025 ze zm.)
- k.h.** – rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z 27.06.1934 r. – Kodeks handlowy (Dz.U. Nr 57, poz. 502 ze zm.) – nie obowiązuje
- k.p.** – ustawa z 26.06.1974 r. – Kodeks pracy (Dz.U. z 2018 r. poz. 917 ze zm.)
- k.p.c.** – ustawa z 17.11.1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (Dz.U. z 2018 r. poz. 1360 ze zm.)
- k.r.o.** – ustawa z 25.02.1964 r. – Kodeks rodzinny i opiekuńczy (Dz.U. z 2017 r. poz. 682 ze zm.)
- konstytucja kwietniowa** – ustawa konstytucyjna z 23.04.1935 r. (Dz.U. Nr 30, poz. 227)
- konstytucja marcowa** – ustawa z 17.03.1921 r. – Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U. Nr 44, poz. 267 ze zm.)
- Konstytucja PRL** – Konstytucja Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej uchwalona przez Sejm Ustawodawczy 22.07.1952 r. (tekst pierwotny: Dz.U. Nr 33, poz. 232; tekst jedn.: Dz.U. z 1976 r. Nr 7, poz. 36 ze zm.)
- Konstytucja RP** – Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 2.04.1997 r. uchwalona przez Zgromadzenie Narodowe 2.04.1997 r., przyjęta przez Naród w referendum konstytucyjnym 25.05.1997 r., podpisana przez Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej 16.07.1997 r. (Dz.U. Nr 78, poz. 483 ze zm.)
- konwencja UPOV** – Międzynarodowa konwencja o ochronie nowych odmian roślin z 2.12.1961 r. zrewidowana w Genewie 10.11.1972 r., 23.10.1978 r. i 19.03.1991 r. (Dz.Urz. UE L 192 z 2005 r., s. 64)

- k.p.a.** – ustawa z 14.06.1960 r. – Kodeks postępowania administracyjnego (Dz.U. z 2018 r. poz. 2096)
- k.z.** – rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z 27.10.1933 r. – Kodeks zobowiązań (Dz.U. Nr 82, poz. 598 ze zm.) – nie obowiązuje
- KPP** – Karta Praw Podstawowych Unii Europejskiej (Dz.Urz. UE C 202 z 2016 r., s. 389)
- Mała Konstytucja** – Ustawa Konstytucyjna z 17.10.1992 r. o wzajemnych stosunkach między władzą ustawodawczą i wykonawczą Rzeczypospolitej Polskiej oraz o samorządzie terytorialnym (Dz.U. Nr 84, poz. 426)
- nowelizacja z 26.10.1971 r.** – ustawa z 26.10.1971 r. zmieniająca ustawę – Kodeks cywilny (Dz.U. Nr 27, poz. 252 ze zm.)
- nowelizacja z 26.03.1982 r.** – ustawa z 26.03.1982 r. o zmianie ustawy – Kodeks cywilny oraz o uchyleniu ustawy o uregulowaniu własności gospodarstw rolnych (Dz.U. Nr 11, poz. 81 ze zm.)
- nowelizacja z 28.07.1990 r.** – ustawa z 28.07.1990 r. o zmianie ustawy – Kodeks cywilny (Dz.U. Nr 55, poz. 321 ze zm.)
- nowelizacja z 2.02.1996 r.** – ustawa z 2.02.1996 r. o zmianie ustawy – Kodeks pracy oraz o zmianie niektórych ustaw (Dz.U. Nr 24, poz. 110)
- nowelizacja z 14.02.2003 r.** – ustawa z 14.02.2003 r. o zmianie ustawy – Kodeks cywilny oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. Nr 49, poz. 408)
- nowelizacja z 16.09.2011 r.** – ustawa z 16.09.2011 r. o zmianie ustawy o gospodarowaniu nieruchomościami rolnymi Skarbu Państwa oraz o zmianie niektórych innych ustaw (Dz.U. Nr 233, poz. 1382)
- o.p.** – ustawa z 29.08.1997 r. – Ordynacja podatkowa (Dz.U. z 2018 r. poz. 800 ze zm.)
- porozumienie TRIPS** – Porozumienie w sprawie handlowych aspektów praw własności intelektualnej, stanowiące załącznik 1C do Porozumienia ustanawiającego Światową Organizację Handlu (WTO) sporządzonego w Marakeszu 15.04.1994 r. (Dz.U. z 1995 r. Nr 98, poz. 483 ze zm.; z 1996 r. Nr 32, poz. 143)
- p.g.k.** – ustawa z 17.05.1989 r. – Prawo geodezyjne i kartograficzne (Dz.U. z 2017 r. poz. 2101 ze zm.)
- p.w.p.** – ustawa z 30.06.2000 r. – Prawo własności przemysłowej (Dz.U. z 2017 r. poz. 776 ze zm.)
- p.w.u.s.t.** – ustawa z 10.05.1990 r. – Przepisy wprowadzające ustawę o samorządzie terytorialnym i ustawę o pracownikach samorządowych (Dz.U. Nr 32, poz. 191 ze zm.)
- pr. bud.** – ustawa z 7.07.1994 r. – Prawo budowlane (Dz.U. z 2018 r. poz. 1202 ze zm.)
- pr. przeds.** – ustawa z 6.03.2018 r. – Prawo przedsiębiorców (Dz.U. z 2018 r. poz. 643 ze zm.)
- pr. spółdz.** – ustawa z 16.09.1982 r. – Prawo spółdzielcze (Dz.U. z 2018 r. poz. 1285)
- pr. wod.** – ustawa z 20.07.2017 r. – Prawo wodne (Dz.U. z 2018 r. poz. 2268 ze zm.)

- r.e.g.b.** – rozporządzenie Ministra Rozwoju Regionalnego i Budownictwa z 29.03.2001 r. w sprawie ewidencji gruntów i budynków (Dz.U. z 2016 r. poz. 1034 ze zm.)
- r.g.g.m.s.** – rozporządzenie Rady Ministrów z 9.08.2001 r. w sprawie trybu postępowania przy składaniu wniosków dotyczących tworzenia, łączenia, dzielenia, znoszenia i ustalania granic gmin, nadawania gminie lub miejscowości statusu miasta, ustalania i zmiany nazw gmin i siedzib ich władz oraz dokumentów wymaganych w tych sprawach (Dz.U. z 2014 r. poz. 310)
- rozporządzenie nr 797/85** – rozporządzenie Rady (EWG) nr 797/85 z 12.03.1985 r. w sprawie doskonalenia wydajności struktur rolnych (Dz.Urz. WE L 93, s. 1)
- rozporządzenie nr 2328/91** – rozporządzenie Rady (EWG) nr 2328/91 z 15.07.1991 r. w sprawie zwiększenia efektywności struktur rolnych (Dz.Urz. WE L 218, s. 1)
- rozporządzenie nr 3508/92** – rozporządzenie Rady (EWG) nr 3508/92 z 27.11.1992 r. ustanawiające zintegrowany system zarządzania i kontroli pewnych systemów pomocy Wspólnoty (Dz.Urz. WE L 355, s. 1)
- rozporządzenia nr 2100/94** – rozporządzenie Rady (WE) nr 2100/94 z 27.07.1994 r. w sprawie wspólnotowego systemu ochrony odmian roślin (Dz.Urz. WE L 227, s. 1)
- rozporządzenie nr 950/97** – rozporządzenie Rady (WE) nr 950/97 z 20.05.1997 r. w sprawie poprawy efektywności struktur rolniczych (Dz.Urz. WE L 142, s. 1) – nie obowiązuje
- rozporządzenie nr 1257/1999** – rozporządzenie Rady (WE) nr 1257/1999 z 17.05.1999 r. w sprawie wsparcia rozwoju obszarów wiejskich z Europejskiego Funduszu Orientacji i Gwarancji Rolnej (EFOGR) oraz zmieniające i uchylające niektóre rozporządzenia (Dz.Urz. WE L 160, s. 80)
- rozporządzenie nr 1259/1999** – rozporządzenie Rady (WE) nr 1259/1999 z 17.05.1999 r. ustanawiającego wspólne zasady dla systemów wsparcia bezpośredniego w ramach wspólnej polityki rolnej (Dz.Urz. WE L 160, s. 113) – nie obowiązuje
- rozporządzenie nr 178/2002** – rozporządzenie (WE) nr 178/2002 Parlamentu Europejskiego i Rady z 28.01.2002 r. ustanawiające ogólne zasady i wymagania prawa żywnościowego, powołujące Europejski Urząd ds. Bezpieczeństwa Żywności oraz ustanawiające procedury w zakresie bezpieczeństwa żywności (Dz.Urz. WE L 31, s. 1)
- rozporządzenie nr 1782/2003** – rozporządzenie Rady (WE) nr 1782/2003 z 29.09.2003 r. ustanawiające wspólne zasady dla systemów wsparcia bezpośredniego w ramach wspólnej polityki rolnej i ustanawiające określone systemy wsparcia dla rolników oraz zmieniające rozporządzenia (EWG) nr 2019/93, (WE) nr 1452/2001, (WE) nr 1453/2001, (WE) nr 1454/2001, (WE) nr 1868/94, (WE) nr 1251/1999, (WE) nr 1254/1999, (WE) nr 1673/2000, (EWG) nr 2358/71 i (WE) nr 2529/2001 (Dz.Urz. UE L 270, s. 1)
- rozporządzenie nr 852/2004** – rozporządzenie (WE) nr 852/2004 Parlamentu Europejskiego i Rady z 29.04.2004 r. w sprawie higieny środków spożywczych (Dz.Urz. UE L 139, s. 1)

- rozporządzenie nr 853/2004** – rozporządzenie (WE) nr 853/2004 Parlamentu Europejskiego i Rady z 29.04.2004 r. ustanawiające szczególne przepisy dotyczące higieny w odniesieniu do żywności pochodzenia zwierzęcego (Dz.Urz. UE L 139, s. 55)
- rozporządzenie nr 1234/2007** – rozporządzenie Rady (WE) nr 1234/2007 z 22.10.2007 r. ustanawiające wspólną organizację rynków rolnych oraz przepisy szczegółowe dotyczące niektórych produktów rolnych (rozporządzenie o jednolitej wspólnej organizacji rynku) (Dz.Urz. UE L 299, s. 1)
- rozporządzenie nr 73/2009** – rozporządzenie Rady (WE) nr 73/2009 z 19.01.2009 r. ustanawiające wspólne zasady dla systemów wsparcia bezpośredniego dla rolników w ramach wspólnej polityki rolnej i ustanawiające określone systemy wsparcia dla rolników, zmieniające rozporządzenia (WE) nr 1290/2005, (WE) nr 247/2006, (WE) nr 378/2007 oraz uchylające rozporządzenie (WE) nr 1782/2003 (Dz.Urz. UE L 30, s. 16) – nie obowiązuje
- rozporządzenie nr 1151/2012** – rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1151/2012 z 21.11.2012 r. w sprawie systemów jakości produktów rolnych i środków spożywczych (Dz.Urz. UE L 343, s. 1)
- rozporządzenie nr 1305/2013** – rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1305/2013 z 17.12.2013 r. w sprawie wsparcia rozwoju obszarów wiejskich przez Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW) i uchylające rozporządzenie Rady (WE) nr 1698/2005 (Dz.Urz. UE L 347, s. 487)
- rozporządzenie nr 1306/2013** – rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1306/2013 z 17.12.2013 r. w sprawie finansowania wspólnej polityki rolnej, zarządzania nią i monitorowania jej oraz uchylające rozporządzenia Rady (EWG) nr 352/78, (WE) nr 165/94, (WE) nr 2799/98, (WE) nr 814/2000, (WE) nr 1290/2005 i (WE) nr 485/2008 (Dz.Urz. UE L 347, s. 549)
- rozporządzenie nr 1307/2013** – rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1307/2013 z 17.12.2013 r. ustanawiające przepisy dotyczące płatności bezpośrednich dla rolników na podstawie systemów wsparcia w ramach wspólnej polityki rolnej oraz uchylające rozporządzenie Rady (WE) nr 637/2008 i rozporządzenie Rady (WE) nr 73/2009 (Dz.Urz. UE L 347, s. 608)
- rozporządzenie nr 1308/2013** – rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1308/2013 z 17.12.2013 r. ustanawiające wspólną organizację rynków produktów rolnych oraz uchylające rozporządzenia Rady (EWG) nr 922/72, (EWG) nr 234/79, (WE) nr 1037/2001 i (WE) nr 1234/2007 (Dz.Urz. UE L 347, s. 671)
- rozporządzenie nr 639/2014** – rozporządzenie delegowane Komisji (UE) nr 639/2014 z 11.03.2014 r. w sprawie uzupełnienia rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1307/2013 ustanawiającego przepisy dotyczące płatności bezpośrednich dla rolników na podstawie systemów wsparcia w ramach wspólnej polityki rolnej oraz zmiany załącznika X do tego rozporządzenia (Dz.Urz. UE L 181, s. 1)

- rozporządzenie 2018/848** – rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2018/848 z 30.05.2018 r. w sprawie produkcji ekologicznej i znakowania produktów ekologicznych i uchylające rozporządzenie Rady (WE) nr 834/2007 (Dz.Urz. UE L 150, s. 1)
- r.p.w.n.r.** – rozporządzenie Rady Ministrów z 28.11.1964 r. w sprawie przenoszenia własności nieruchomości rolnych, znoszenia współwłasności takich nieruchomości oraz dziedziczenia gospodarstw rolnych (Dz.U. z 1983 r. Nr 19, poz. 86 ze zm.)
- r.s.p.o.r.** – rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z 31.10.2017 r. w sprawie szczegółowych przesłanek odroczenia, rozłożenia na raty lub umorzenia należności Krajowego Ośrodka Wsparcia Rolnictwa oraz trybu postępowania w tych sprawach (Dz.U. poz. 2116)
- r.s.t.s.n.** – rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z 30.04.2012 r. w sprawie szczegółowego trybu sprzedaży nieruchomości Zasobu Własności Rolnej Skarbu Państwa i ich części składowych, warunków obniżenia ceny sprzedaży nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków oraz stawek szacunkowych gruntów (Dz.U. poz. 540 ze zm.)
- r.s.w.r.r.** – rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z 16.02.2012 r. w sprawie szczegółowych warunków rozkładania na raty należności z tytułu sprzedaży nieruchomości z Zasobu Własności Rolnej Skarbu Państwa oraz wysokości oprocentowania rozłożonej na raty należności (Dz.U. poz. 208)
- r.w.t.** – rozporządzenie Ministra Infrastruktury z 12.04.2002 r. w sprawie warunków technicznych, jakim powinny odpowiadać budynki i ich usytuowanie (Dz.U. z 2015 r. poz. 1422 ze zm.)
- r.w.z.p.** – rozporządzenie Ministra Infrastruktury z 26.08.2003 r. w sprawie wymaganego zakresu projektu miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego (Dz.U. Nr 164, poz. 1587)
- TFUE** – Traktat o funkcjonowaniu Unii Europejskiej (Dz.Urz. UE C 202 z 2016 r., s. 47)
- u.b.b.c.** – ustawa z 25.08.2006 r. o biokomponentach i biopaliwach ciekłych (Dz.U. z 2018 r. poz. 1344 ze zm.)
- u.c.z.u.s.** – ustawa z 23.03.1933 r. o częściowej zmianie ustroju samorządu terytorjalnego (Dz.U. Nr 35, poz. 294 ze zm.) – nie obowiązuje
- u.g.n.** – ustawa z 21.08.1997 r. o gospodarce nieruchomościami (Dz.U. z 2018 r. poz. 2204 ze zm.)
- u.g.n.r.SP** – ustawa z 19.10.1991 r. o gospodarowaniu nieruchomościami rolnymi Skarbu Państwa (Dz.U. z 2018 r. poz. 91 ze zm.)
- u.g.p.r.** – ustawa z 15.09.2000 r. o grupach producentów rolnych i ich związkach oraz o zmianie innych ustaw (Dz.U. z 2018 r. poz. 1026)
- u.g.t.m.o.** – ustawa z 14.07.1961 r. o gospodarce terenami w miastach i osiedlach (Dz.U. Nr 22, poz. 159 ze zm.) – nie obowiązuje
- u.k.s.e.p.** – ustawa z 18.12.2003 r. o krajowym systemie ewidencji producentów, ewidencji gospodarstw rolnych oraz ewidencji wniosków o przyznanie płatności (Dz.U. 2017 r. poz. 1853)

-
- u.k.u.r.** – ustawa z 11.04.2003 r. o kształtowaniu ustroju rolnego (Dz.U. z 2018 r. poz. 1405 ze zm.)
- u.k.w.h.** – ustawa z 6.07.1982 r. o księgach wieczystych i hipotece (Dz.U. z 2018 r. poz. 1916)
- u.l.** – ustawa z 28.09.1991 r. o lasach (Dz.U. z 2018 r. poz. 2129)
- u.n.n.c.** – ustawa z 24.03.1920 r. o nabywaniu nieruchomości przez cudzoziemców (Dz.U. z 2017 r. poz. 2278)
- u.o.g.r.l.1971** – ustawa z 26.10.1971 r. o ochronie gruntów rolnych i leśnych oraz rekultywacji gruntów (Dz.U. Nr 27, poz. 249 ze zm.)
- u.o.g.r.l.** – ustawa z 3.02.1995 r. o ochronie gruntów rolnych i leśnych (Dz.U. z 2017 r. poz. 1161)
- u.o.n.r.r.** – ustawa z 11.03.2004 r. o organizacji niektórych rynków rolnych (Dz.U. z 2018 r. poz. 945)
- u.o.p.o.r.** – ustawa z 26.06.2003 r. o ochronie prawnej odmian roślin (Dz.U. z 2018 r. poz. 432)
- u.o.r.o.w.** – ustawa z 19.12.2003 r. o organizacji rynków owoców i warzyw oraz rynku chmielu (Dz.U. z 2018 r. poz. 1131 ze zm.)
- u.p.c.c.** – ustawa z 9.09.2000 r. o podatku od czynności cywilnoprawnych (Dz.U. z 2017 r. poz. 1150)
- u.p.d.o.f.** – ustawa z 26.07.1991 r. o podatku dochodowym od osób fizycznych (Dz.U. z 2018 r. poz. 1509 ze zm.)
- u.p.d.o.p.** – ustawa z 15.02.1992 r. o podatku dochodowym od osób prawnych (Dz.U. z 2018 r. poz. 1036 ze zm.)
- u.p.n.w.p.** – ustawa z 15.12.2016 r. o przeciwdziałaniu nieuczciwemu wykorzystywaniu przewagi kontraktowej w obrocie produktami rolnymi i spożywczymi (Dz.U. z 2017 r. poz. 67 ze zm.)
- u.p.o.l.** – ustawa z 12.01.1991 r. o podatkach i opłatach lokalnych (Dz.U. z 2018 r. poz. 1445 ze zm.)
- u.p.p.u.w.** – ustawa z 29.07.2005 r. o przekształceniu prawa użytkowania wieczystego w prawo własności nieruchomości (Dz.U. z 2012 r. poz. 83 ze zm.)
- u.p.p.u.w.g.** – ustawa z 20.07.2018 r. o przekształceniu prawa użytkowania wieczystego gruntów zabudowanych na cele mieszkaniowe w prawo własności tych gruntów (Dz.U. poz. 1716 ze zm.)
- u.p.r.** – ustawa z 15.11.1984 r. o podatku rolnym (Dz.U. z 2017 r. poz. 1892 ze zm.)
- u.p.s.d.** – ustawa z 28.07.1983 r. o podatku od spadków i darowizn (Dz.U. z 2018 r. poz. 644 ze zm.)
- u.p.t.u.** – ustawa z 11.03.2004 r. o podatku od towarów i usług (Dz.U. z 2018 r. poz. 2174 ze zm.)
- u.p.z.p.** – ustawa z 27.03.2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz.U. z 2018 r. poz. 1945)
- u.r.o.n.o.** – ustawa z 17.12.2004 r. o rejestracji i ochronie nazw i oznaczeń produktów rolnych i środków spożywczych oraz o produktach tradycyjnych (Dz.U. z 2017 r. poz. 1168 ze zm.)

- u.s.d.g.** – ustawa z 2.07.2004 r. o swobodzie działalności gospodarczej (Dz.U. z 2017 r. poz. 2168 ze zm.) – nie obowiązuje
- u.s.g.** – ustawa z 8.03.1990 r. o samorządzie gminnym (Dz.U. z 2018 r. poz. 994 ze zm.)
- u.s.r.** – ustawa z 4.10.2018 r. o spółdzielniach rolników (Dz.U. poz. 2073)
- u.s.w.g.** – ustawa z 26.03.1982 r. o scalaniu i wymianie gruntów (Dz.U. z 2018 r. poz. 908)
- u.u.o.** – ustawa z 22.05.2003 r. o ubezpieczeniach obowiązkowych, Ubezpieczeniowym Funduszu Gwarancyjnym i Polskim Biurze Ubezpieczycieli Komunikacyjnych (Dz.U. z 2018 r. poz. 473 ze zm.)
- u.u.i.ś.** – ustawa z 3.10.2008 r. o udostępnianiu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa w ochronie środowiska oraz o ocenach oddziaływania na środowisko (Dz.U. z 2018 r. poz. 2081)
- u.u.s.r.** – ustawa z 20.12.1990 r. o ubezpieczeniu społecznym rolników (Dz.U. z 2017 r. poz. 2336 ze zm.)
- u.u.u.r.z.** – ustawa z 7.07.2005 r. o ubezpieczeniach upraw rolnych i zwierząt gospodarskich (Dz.U. z 2017 r. poz. 2047 ze zm.)
- u.u.w.g.** – ustawa z 4.05.1938 r. o uporządkowaniu wspólnot gruntowych (Dz.U. Nr 33, poz. 290) – nie obowiązuje
- u.u.w.g.r.** – ustawa z 26.10.1971 r. o uregulowaniu własności gospodarstw rolnych (Dz.U. Nr 27, poz. 250 ze zm.) – nie obowiązuje
- u.w.r.r.1920** – ustawa z 15.07.1920 r. o wykonaniu reformy rolnej (Dz.U. Nr 70 poz. 462) – nie obowiązuje
- u.w.r.r.1925** – ustawa z 28.12.1925 r. o wykonaniu reformy rolnej (Dz.U. z 1926 r. Nr 1, poz. 1 ze zm.)
- u.w.s.n.** – ustawa z 14.04.2016 r. o wstrzymaniu sprzedaży nieruchomości Zasobu Własności Rolnej Skarbu Państwa oraz o zmianie niektórych ustaw (Dz.U. z 2018 r. poz. 869 ze zm.)
- u.z.w.g.** – ustawa z 29.06.1963 r. o zagospodarowaniu wspólnot gruntowych (Dz.U. z 2016 r. poz. 703)
- z.u.z.w.g.** – ustawa z 10.07.2015 r. o zmianie ustawy o zagospodarowaniu wspólnot gruntowych (Dz.U. poz. 1276)

Czasopisma

- FP** – Forum Prawnicze
- IKAR** – internetowy Kwartalnik Antymonopolowy i Regulacyjny
- KPN** – Krakowski Przegląd Notarialny
- KPP** – Kwartalnik Prawa Prywatnego
- MoP** – Monitor Prawniczy
- NP** – Nowe Prawo
- OSNC** – Orzecznictwo Sądów Polskich. Izba Cywilna
- OSP** – Orzecznictwo Sądów Polskich
- OSPika** – Orzecznictwo Sądów Polskich i Komisji Arbitrażowych

---

OTK	- Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego
OTK-A	- Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego, Seria A
Pal.	- Palestra
PiP	- Państwo i Prawo
PPH	- Przegląd Prawa Handlowego
PPR	- Przegląd Prawa Rolnego
PS	- Przegląd Sądowy
Rej.	- Rejent
RPEiS	- Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny
SIA	- Studia Iuridica Agraria
SIL	- Studia Iuridica Lublinensia
SP	- Studia Prawnicze
ST	- Samorząd Terytorialny
WiR	- Wieś i Rolnictwo

Inne

ANR	- Agencja Nieruchomości Rolnych
ARiMR	- Agencja Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa
AWRSP	- Agencja Własności Rolnej Skarbu Państwa
ChNP	- nazwa pochodzenia
ChOG	- oznaczenie geograficzne
KOWR	- Krajowy Ośrodek Wsparcia Rolnictwa
KRUS	- Kasa Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego
m.p.z.p.	- miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego
PFZ	- Państwowy Fundusz Ziemi
PGR	- państwowe gospodarstwo rolne
PKWN	- Polski Komitet Wyzwolenia Narodowego
RSP	- rolnicza spółdzielnia produkcyjna
TK	- Trybunał Konstytucyjny
TS	- Trybunał Sprawiedliwości
WPR	- wspólna polityka rolna
WTO	- Światowa Organizacja Handlu

PRZEDMOWA

Zamysł przedstawienia prawa rolnego poprzez poszczególne instytucje ma swoje zakorzenienie w historii prawa. L.W. Jaworski, w okresie międzywojennym twórca ujętego w instytucje projektu kodeksu rolnego (1928), definiował instytucję prawa agrarnego jako „kompleks pewnych stosunków, pewne wartości gospodarcze, jedność procesu produkcyjnego i warsztatu produkcji”¹.

Współcześnie swego rodzaju kamieniem milowym dla prawnego zdefiniowania ustroju rolnego, będącego pojęciem konstytucyjnym, a jednocześnie instytucją prawa rolnego, było określenie jego podstawy w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z 1997 r. (art. 23) poprzez wskazanie gospodarstwa rodzinnego jako głównego ogniwa strukturalnego polskiej wsi. Z określeniem podstaw ustroju rolnego powiązano ochronę własności i zarazem możliwość wyłączenia lub ograniczenia wolności gospodarowania ze względu na odpowiednio cel lub interes publiczny (art. 21 i 22). Tym samym wyznaczono konstytucyjnie ramy relacji między ochroną dobra wspólnego wymagającego ograniczenia prawa jednostki a ochroną praw jednostki².

W powojennej literaturze wykształciło się pojęcie własności rolniczej jako podstawowej instytucji prawa rolnego, wokół której – zdaniem Andrzeja Stelmachowskiego, twórcy polskiej szkoły prawa rolnego – rozwinęło się prawo rolne. O instytucji tej jako wyodrębnionej kategorii własności po raz pierwszy A. Stelmachowski napisał w 1969 r.³: „Jej odrębność funkcjonalna istniała zawsze (trudno negować specyfikę produkcji rolnej). Gdy jednak doszły do tego czynniki społeczno-polityczne – odrębności unormowania prawnego urosły do tego stopnia, że trudno nie widzieć własności rolniczej jako wyraźnie ukształtowanego rodzaju własności”⁴. Stelmachowski rozwinął koncepcję własności rolniczej w oparciu o teorię funkcjonalizmu, powołując prace

---

¹ Zob. W.L. Jaworski, *Projekt kodeksu agrarnego*, Warszawa 1928, s. 41 i n.

² L. Morawski uznał problem wzajemnych relacji między prawami jednostki a dobrem wspólnym za jeden z najważniejszych problemów współczesnego konstytucjonalizmu; zob. L. Morawski, *Główne problemy współczesnej filozofii prawa. Prawo w toku przemian*, Warszawa 2000, s. 126.

³ A. Stelmachowski, *Wstęp do teorii prawa cywilnego*, Warszawa 1969, s. 220 i n.

⁴ A. Stelmachowski w podręczniku *Prawo rolne* (liczne wydania, pierwsze współzł z J. Selwą, Warszawa 1970) odwoływał się tutaj do literatury niemieckiej (K. Kroeschell, *Landwirtschaftsrecht*,

L. Duguít⁵ jako reprezentanta prawa cywilnego, a w prawie publicznym – M. Hauriou⁶, ponadto wskazując jako źródło stanowiące podstawę doktryny funkcjonalizmu naukę Kościoła katolickiego: encyklikę Pawła VI *Populorum progressio*; w późniejszych wydaniach podręcznika, poczynając od 1987 r.⁷, dołączył encyklikę Jana Pawła II *Laborem exercens*.

Powojenny rozwój prawa rolnego dokonywał się w ramach licznych instytucji mających swoją specyfikę ze względu na przedmiot regulacji (działalność rolnicza, rynek produktów rolnych i żywnościowych, status prawny rolnika). Specyfika ta występuje w przedstawionych w książce instytucjach, jakkolwiek katalog ten nie rości sobie pretensji do bycia wyczerpującym. Niewątpliwie jednak na tej podstawie można przedstawić zakres pojęciowo-instytucjonalny oraz metody regulacji tego obszaru prawa. Instytucje te obrazują jednocześnie powiązanie prawa polskiego z prawem unijnym i zależności obu tych porządków prawnych.

W opracowaniu przedstawione zostały takie instytucje prawa rolnego (w liczbie 17) jak: ustrój rolny państwa polskiego, prawo własności rolniczej, nieruchomości rolne, gospodarstwo rolne, odpowiedzialność za zobowiązania związane z prowadzeniem gospodarstwa rolnego, pojęcie rolnika, umowy służące wymianie pokoleń, Zasób Własności Rolnej Skarbu Państwa, dziedziczenie gospodarstw rolnych, dzierżawa nieruchomości rolnych, umowa kontraktacji i umowy pokrewne, zrzeczenia producentów rolnych, regulacje prawne obszaru wiejskiego, podatki w rolnictwie, ubezpieczenia społeczne rolników, ubezpieczenia majątkowe w rolnictwie, własność intelektualna w obszarze rolnictwa i żywności.

Żywimy nadzieję, że niniejsza publikacja stanie się przyczynkiem do pogłębionej dyskusji nad instytucjami prawa rolnego.

Autorzy

Köln–Berlin–Bonn–München 1966, s. 13 i n.), zaznaczając, że cech szczególnych upatruje się w nasileniu elementów publicznoprawnych.

⁵ L. Duguít, *Kierunki rozwoju prawa cywilnego od początku XIX wieku*, Warszawa–Kraków 1938.

⁶ M. Hauriou, *Principes de droit public*, Paris 1910.

⁷ A. Stelmachowski, B. Zdziennicki, *Prawo rolne*, Warszawa 1987, s. 17 i 29.

Rozdział I

USTRÓJ ROLNY PAŃSTWA POLSKIEGO

Ustrój rolny państwa polskiego jest ściśle związany z ustrojem państwa, tworu prawnego mającego suwerenność i określone granicami terytorium. Na temat ustroju państwa i jego historii rozwoju istnieje przebogata literatura polska i zagraniczna, wielość definicji i różnorodne podejścia do jego istoty. W niniejszej publikacji, ze względu na jej zakres i konieczność syntetycznego przedstawienia poszczególnych instytucji, nie jest możliwe szerokie omawianie tematyki państwa i ustroju państwa, tylko o tyle, o ile wiąże się ściśle z ustrojem rolnym. Harold J. Berman konkluduje w swoim szeroko znanym dziele dotyczącym powstawania systemów prawnych cywilizacji zachodniej, że „wszystkie zachodnie systemy prawne – angielski, francuski, niemiecki, włoski, polski, węgierski i inne (a począwszy od XIX wieku również rosyjski) mają wspólne korzenie historyczne, które są źródłem nie tylko wspólnej terminologii, lecz również wspólnych pojęć, zasad i wartości”¹. To wspólne dziedzictwo cywilizacyjne określa współcześnie funkcjonujące demokratyczne systemy ustroju państwa w Europie, które mają w swoich porządkach prawych, a w szczególności konstytucjach, zbliżoną ochronę podstawowych interesów własnych państw.

Nie jest w zasadzie kwestionowane ani w doktrynie prawa, ani w orzecznictwie, że ustrój państwa powiązany jest z suwerennością państwa i określoną strukturą zarządzania państwem wyznaczoną przez prawo, głównie stanowione, ale również zwyczajowe, które nie pochodzi od określonej instytucji, ale zostaje wykształcone przez społeczeństwo w toku historii i powstaje zasadniczo na skutek luki w prawie stanowionym². W ramach zatem określonych struktur tworzone jest prawo, zarówno prywatne, jak i publiczne, wyznaczające określony porządek prawny państwa.

Ustroju rolnego nie ujmuje się w prawie w definicję typu słownikowego, natomiast w poszczególnych okresach ustawodawca stanowił o jego podstawie strukturalnej,

---

¹ H.J. Berman, *Prawo i rewolucja. Kształtowanie się zachodniej tradycji prawnej*, Warszawa 1995, s. 628.

² Zob. K. Trzeciński, *Zwyczaj i prawo zwyczajowe jako źródła prawa prywatnego*, *Rej.* 1998/3, s. 156 i n. oraz przywołana tam bogata literatura przedmiotu.

o czym szczegółowo dalej. Doktrynalnie natomiast pojęcie to wywodzono z całości aktualnej dla danego okresu historycznego regulacji odnoszącej się do obszaru rolnictwa.

Istotna była i jest pozycja rolnictwa w całości kształcie społeczno-gospodarczego ustroju państwa. Rolnictwo jako pierwotna w dziejach osiadłego człowieka działalność było swego rodzaju kołem zamachowym dla rozwoju innych zorganizowanych działalności, takich jak handel i przemysł. Jeszcze w XVIII w. J.J. Rousseau wyraził pogląd, co potwierdziło się też w dalszym rozwoju rolnictwa w czasach nowożytnych, że historycznie stało się ono prekursorem cywilizacji, a z uprawy ziemi i jej dystrybucji wyłoniła się własność ziemi, dając podstawę dla pierwszych zasad sprawiedliwości³. Nie tylko na kontynencie europejskim, lecz także w innych częściach świata, np. na kontynencie amerykańskim, na bazie rolnictwa dokonywał się proces cywilizacji. W amerykańskiej nauce prawa rolnego ocenia się, że „produkcja żywności i włókna zdominowała również cywilizację amerykańską⁴. Na gruncie polskim Antoni Marylski-Łuszczewski, pisząc o historii włościan począwszy od XIII w., stwierdza, że „ziemia włościan stosownie do określeń prawa była ich własnością, a władanie na zasadzie prawa wypływa z możliwości sprzedania, kupna, darowania, zapisania, zamiany, wydzierżawienia, zastawienia, spadkobrania, dziedziczenia majątku martwego czy też żywego”⁵. Ustrój na wsi od dawna zatem odnosił się do tytułu prawnego do ziemi.

Ziemia jako przedmiot własności (władania), zagospodarowana lub mogąca być zagospodarowana rolniczo, spełnia rozliczne funkcje, przede wszystkim funkcję produkcyjną jako miejsce i czynnik produkcji, funkcję ekonomiczną, kształtując dochód państwa i właścicieli (władających) ziemi oraz pośredników w obrocie gruntami, funkcję dobra publicznego, funkcję kulturową i społeczną – zabezpieczającą miejsce zamieszkania i potrzeby socjalne oraz emocjonalną – jako czynnik przywiązania właściciela do ojczyzny i rodzinnej tradycji kontynuowania zawodu i sposobu życia⁶.

Znaczenie rolnictwa określa zatem w dużym stopniu osobliwość ziemi⁷ jako czynnika produkcji, który pomimo powszechnego występowania i swojej uniwersalności w największym stopniu określa i ogranicza działalność człowieka⁸.

³ Na temat rolnictwa zob. wywody J.J. Rousseau, *Rozprawa o pochodzeniu i podstawach nierówności między ludźmi* [w:] *Trzy rozprawy z filozofii społecznej*, Warszawa 1956, s. 186 i n. (tłum. H. Elzenberg).

⁴ Zob. K.G. Meyer, D.B. Pedersen, N.W. Thorson, J.H. Davidson, *Agricultural Law*, St. Paul 1985, s. xvii i następane wydania.

⁵ Tak A. Marylski-Łuszczewski, *Historia włościan w Polsce. Czasy najdawniejsze do początków XIII wieku*, Warszawa 1910, s. 103.

⁶ Por. A. Majchrzak, *Ziemia w krajach Unii Europejskiej w warunkach ewolucji wspólnej polityki rolnej*, Warszawa 2015, s. 15 i n., w szczególności rozdz. 1 „Ziemia rolnicza – dobro ekonomiczne i kulturowe”.

⁷ Określenie A. Majchrzaka, *Ziemia...*, s. 15 i n.

⁸ Zob. A. Woś, *Ekonomika odnawialnych zasobów naturalnych*, Warszawa 1993.

Pojęcie ustroju rolnego, ale już związanego z określeniem, że jest to ustrój rolny państwa, ma swoje miejsce w normach konstytucyjnych okresu międzywojennego oraz w doktrynie. Trzeba przypomnieć, że zgodnie z konstytucją marcową: „ustrój rolny Rzeczypospolitej Polskiej ma się opierać na gospodarstwach rolnych, zdolnych do prawidłowej wytwórczości i stanowiących osobistą własność” (art. 99 ust. 2 konstytucji marcowej).

W literaturze okresu międzywojennego pojawił się szeroko argumentowany pogląd Władysława D. Grabskiego, który zdefiniował ustrój rolny jako „całością stosunków rolniczych, warunkujących właściwy rozwój tych stosunków” oraz wskazał, że „w ustroju agrarnym stosunki własnościowe odgrywają nadzwyczaj ważną rolę”, a rozwój ustroju agrarnego określił jako „jedną z podstawowych funkcji życia narodowego”⁹. W wywodach W.D. Grabskiego można dostrzec dążenie do przekształcenia ustroju rolnego według koncepcji solidarystycznych¹⁰.

W okresie międzywojennym odniesienie do ustroju rolnego można znaleźć w pracach W.L. Jaworskiego, w szczególności w jego znanym projekcie kodeksu agrarnego z 1928 r. (podzielonego na instytucje), w ramach którego proponował jako podstawową instytucję przedsiębiorstwo rolne, które miało „ratować ustrój agrarny przed katastrofą tworzenia jedynie małych, mało wydajnych gospodarstw na rzecz całościowego ujmowania stosunków agrarnych i gospodarstw różnych wielkości i wspierania ich rozwoju ekonomicznego”. Racje natury ekonomicznej miały w kodeksie przeważać nad zmiennymi politycznymi¹¹ – „państwo Polskie będzie silnem, gdy silnem będzie jego rolnictwo”¹².

Zasadnicza zmiana w podejściu do ustroju rolnego nastąpiła wraz z wprowadzeniem do Polski ustroju socjalistycznego. W deklaracji politycznej PPR z 1943 r. *O co walczymy?*¹³ szykujący się do objęcia władzy komuniści napisali, że Rząd Tymczasowy „wywłaszcza bez odszkodowania majątki obszarncze i majątki tzw. martwej ręki¹⁴ i rozdziela ziemię między chłopów i robotników rolnych w porozumieniu z ich przedstawicielami. Zatwierdza wywłaszczenie ziemi dokonane przez chłopów i robotników rolnych w czasie wypędzania okupanta”.

⁹ Tak W. Grabski, *Spoleczne gospodarstwo agrarne w Polsce*, Warszawa 1923, s. 11 i n., gdzie obszernie omówiono historię ustroju agrarnego, poczynając od pierwotnego ustroju agrarnego Polski. Na temat problematyki ustroju rolnego w międzywojennej Polsce zob. szczegółowo M. Łapa, *Problemy przebudowy strukturalnej rolnictwa polskiego w latach 1926–1930. Program agrarny Witolda Staniewicza*, „Acta Universitatis Lodzianensis. Folia Historica” 1999/66, s. 119 i n.

¹⁰ Zob. W. Grabski, *Parcelacja agrarna wobec struktury, koniunktury i chwili dziejowej Polski*, „Ekonomista” 1936/4.

¹¹ Tak W.L. Jaworski, *Projekt...*, s. 254.

¹² W.L. Jaworski, *Projekt...*, s. 256.

¹³ PPR, *O co walczymy? Deklaracja programowa Polskiej Partii Robotniczej*, Warszawa 1943 – druga deklaracja (pierwsza pochodziła z 1.03.1943 r.).

¹⁴ Dobra biskupie, klasztorne, kościołów i gmin wyznaniowych.

Zarządzanie rolnictwem, w szczególności ziemią rolniczą, obszarem wiejskim, oraz organizowanie działalności rolniczej pozostają obecnie ośrodkiem uwagi zarówno w Polsce, jak i we wszystkich krajach Unii Europejskiej. Problematyka instytucji prawa rolnego staje się szczególnie istotna w związku ze zmianami zachodzącymi właśnie w zarządzaniu rolnictwem. Dotyczą one ochrony własności rolniczej, obrotu nieruchomościami rolnymi, rozwoju obszarów wiejskich czy umów w rolnictwie.

Znaczenie prawa rolnego rośnie ze względu na to, że jednym z głównych przedmiotów jego regulacji są nieruchomości rolne. Nie tylko stanowią one dobro wspólne, lecz także są istotne jako środek produkcji i element ustroju rolnego, a ponadto ze względów strategicznych, ponieważ działalność rolnicza zapewnia żywność.

Zważywszy na zakres podejmowanych rozważań, książka ma istotny walor praktyczny. Omawia bowiem ważne dla praktyki zagadnienia (instytucje) prawne, m.in.:

- ustrój rolny państwa polskiego,
- prawo własności rolniczej,
- nieruchomości rolne,
- odpowiedzialność za zobowiązania wynikające z prowadzenia gospodarstwa rolnego,
- dziedziczenie gospodarstw rolnych oraz dzierżawę nieruchomości rolnych,
- umowę kontraktacji i umowy pokrewne,
- zrzeczenia producentów rolnych,
- ubezpieczenia społeczne rolników i ubezpieczenia majątkowe w rolnictwie,
- obciążenia fiskalne gospodarstwa rolnego,
- własność intelektualną w obszarze rolnictwa i żywności.

Publikacja przeznaczona jest przede wszystkim dla notariuszy, adwokatów, radców prawnych i sędziów, ponieważ pomoże w podejmowaniu rozstrzygnięć i zajęciu określonego stanowiska w konkretnych sprawach. Zainteresuje także przedstawicieli nauki prawa, administracji i zarządzania oraz studentów prawa i kierunków związanych z rolnictwem i gospodarką przestrzenną. Będzie także cennym źródłem wiedzy dla pracowników administracji rządowej i samorządowej.

ZAMÓWIENIA:

INFOLINIA 801 04 45 45, FAX 22 535 80 01
ZAMOWIENIA@WOLTERSKLUWER.PL
WWW.PROFINFO.PL

